
PIERRE VERHEYEN

Prudens Van Duyse, belangrijke historische figuur in de Vlaamse letterkunde, gangmaker van de Vlaamse beweging, verzorgde in 1841 een bijdrage voor de *Messenger des sciences historiques de Belgique* over de Gentse componist **Pierre** (Petrus/ Pieter) **Verheyen** (1747-1819).

Belangstelling voor "Vlaamse" muziek uit de 18^e eeuw is slechts traag op gang gekomen en bleef tot voor kort, uitzonderingen buiten beschouwing gelaten, in hoofdzaak beperkt tot Brusselse componisten (Van Maldere, de Croes, Van Helmont). Tegenwoordig voert men ook onderzoek uit naar het Gentse patriomonium. Mijn eigen nieuwsgierigheid op dat vlak leidde me o.m. naar handschriften van een der belangrijkste figuren uit de tweede helft van die eeuw, Pierre Verheyen. Een bijzonder aangename kennismaking, mag ik zeggen. De 19e eeuwse musicograaf, E. Grégoir, schrijft in *Galérie biographique des artistes-musiciens belges* (1862) over Verheyen: zijn vocale religieuze werken munten uit door hun zuivere factuur, door de verheven waardigheid van de zangpartijen, en door groot meesterschap over de orkestratie (*Ses partitions de chant d'église sont remarquables par leur correction, par la sévérité solennelle et majestueuse du chant, et par un grand talent dans la partie de l'orchestre*). Beter zou ik mijn eigen ervaring bij het lezen van Verheyens werken niet kunnen verwoorden.

Verheyen was een van de medestichters van de Gentse *Société royale des Beaux-Arts* (1808) en adjunct-directeur van de in 1812 binnen deze vereniging opgerichte muziekafdeling. Enkele decennia later treffen we Prudens Van Duyse aan

als algemeen secretaris van diezelfde *Société*. Met zijn *Notice biographique*, die hij aan medestichter Verheyen wijdde, bezorgde hij het nageslacht waardevolle informatie over de componist. Van Duyse verwerkte in deze *Notice* voor een groot deel gegevens uit het geschriftje *Un mot sur Pierre Verheyen*, uitgegeven in 1816. De (niet genoemde) auteur van die tekst zegt zich te baseren op *quelques notes recueillies par un de ses dignes élèves*. Als garantie voor authenticiteit klinkt dit goed, en over het algemeen lijken de kostbare gegevens die deze tekst ons biedt betrouwbaar, maar toch blijkt dat sommige beweringen eruit mogen gerelativeerd worden.

Van Duyse's *Notice* is dus in het Frans gesteld, in een tijdseigen, verheerlijkende en wat gezwollen taal. Een Nederlandse vertaling die zo dicht mogelijk aanleunt bij de oorspronkelijke tekst leek me voor huidige lezers niet de beste optie. Daarom koos ik voor een vrijere bewerking. Van Duyse's voetnoten heb ik behouden (met sterretjes), maar waar ik het interessant en nuttig oordeelde, eigen verwijzingen bij de tekst gevoegd. **G.D.B.**

Biografische nota over Pierre Verheyen.

(Naar Prudens Van Duyse: *Notice biographique sur Pierre Verheyen*, 1841)

Sinds jaar en dag kent de religieuze muziek in België bekwame beoefenaars. Wat Gent betreft kunnen wij met terechte fierheid de namen noemen van Barth¹, Krafft², Verheyen en J.B. D'Hollander³. Denken wij ook aan de heer Louis Ermel⁴, die momenteel in Parijs woont: nog onlangs oogstte hij in onze stad groot succes met zijn *Stabat Mater*, dat bekroond werd door de Koninklijke Vereniging van Schone Kunsten en Literatuur. Het oeuvre van De Volder⁵ kwam grotendeels tot stand in Gent, maar deze meester, wiens stoffelijk overschot sinds kort in Brussel berust, was een geboren Antwerpenaar*.

Deze bladzijden wijden wij aan de nagedachtenis van Pierre Verheyen, omdat wij menen dat de weinige gegevens die we over hem konden verzamelen anders voorgoed dreigden verloren te gaan, een verlies dat zeker zou worden betreurd.

Deze componist zag het daglicht te Gent in 1750⁶, als zoon van Jacques Verheyen en Isabelle Arnoe. Zijn vader was er zanger(altpartij) aan de kathedraal. De muzikale begaafdheid van het kind trad vroeg aan het licht, en de orgelist van de kathedraal, Boutmy⁷, gaf hem enkele lessen. Toen de knaap, tien jaar oud, voor het eerst de volmaakte drieklank aanhoorde riep hij verrukt uit: "Ach, meester, leer mij alstublieft het basso continuo spel".⁸ 's Anderendaags toonde hij zijn leraar een eigenhandige muzikale zin, wat Boutmy de

*Een beknopte nota over De Volder vindt men in de *Annales du Salon de Gand*, 1823, bladz. 89.

opmerking ontlokte: Ik zie het, jij bent geboren voor de muziek.

Zijn ouders verzetten zich niet tegen de muzikale aspiraties van hun zoon, maar achtten het toch wenselijk hem voor zijn algemene ontwikkeling naar Maastricht te sturen, naar een instituut, onder de leiding van een zekere pater de Groene. Toen deze op een dag de klassen inspecteerde, vond hij Verheyen in diepe gedachten verzonken. De jonge melomaan was een romance aan het componeren. Uit vrees voor een berisping zei de knaap tot de overste: "Excuseert, ik had een mooie inval, ik wou hem op papier vastleggen..."

"Houd je zo veel van muziek?" vroeg pater de Groene.

"O ja, heel veel!"

"Wel, beoefen dan deze mooie kunst. Gebruik je talent tot lof van de Heer. Ik wil je persoonlijk les geven."

De pater was zelf muzikaal onderlegd en voelde aan wat er in het gemoed van de leerling omging. Dit onverwachte voorstel was heel beslissend voor Verheyens verdere lot. Onder het toezicht van pater de Groene, die hem kwartetten van Geminiani in partituur liet zetten, maakte hij snel vorderingen.

Naast muzikale smaak had de natuur hem bovendien begiftigd met een mooie stem. Bij het verlaten van het Maastrichtse college kreeg hij een aanbod uit Brugge om er in het kathedraalkoor de altpartijen te zingen⁹.

Zijn eerste belangstelling, de kerkmuziek, zou echter weldra plaats maken voor het profane genre. Hij had namelijk kennis aangeknoopt met Neyts¹⁰, de directeur van een toneelgezelschap, die als een der eersten bekend stond om zijn operaopvoeringen in het Vlaams*. De hartstocht die Verheyen nu voor het theater opvatte voerde hem met de troep acteurs naar Duinkerken. Hij vertolkte met talent een honderdtal rollen, zong in twintig opera's (door zijn directeur naar het Vlaams vertaald), en doorkruiste Holland. Daar had hij een ontmoeting met de fameuze orkestleider Vitzthumb¹¹, met wie hij vriendschap sloot. Deze band riep opnieuw de drang tot componeren bij hem op, ook al had Vitzthumb hem in eerste instantie aangeworven als zanger in zijn theater.

In Amsterdam viel hem een ander gelukstoeval te beurt. Een Italiaanse componist, Raffa, uit Milaan, liet hem daar een reeks chromatisch dalende akkoorden op de mineurtoonladder horen – een geheim, vertrouwde hij hem toe. Verheyen was er zo van onder de indruk dat hij hem zijn hele vermogen van negen dukaten bood om dit vermeende geheim af te kopen. De Italiaan liet zich geen twee maal smeken. Beiden zijn er wel mee gevaren: voor Verheyen lag dit aan de basis van het zo opvallende harmonisch raffinement dat zijn oeuvre kenmerkt¹².

Aan de verbintenis met Vitzthumb kwam ook een eind en Krafft, de uitmuntende fugacomponist, nodigde Verheyen uit om in de Sint-Baafskathedraal van zijn geboortestad de tenorpartijen te komen zingen. Aan Krafft had hij een kostbare leermeester en een toegewijde vriend. Weldra echter, toen de leerling

*Zie Goethals, *Lectures relatives à l'histoire des lettres en Belgique*, dl. III, blz. 232

G. 22756 (9)

NOTICE BIOGRAPHIQUE

SUR

PIERRE VERHEYEN,

PAR

Fr. Van Duyse.

EXTRAIT DU MESSAGER DES SCIENCES HISTORIQUES DE BELGIQUE.

Gand,

L. HUSSAETCK, IMPRIMEUR DU MESSAGER DES SCIENCES HISTORIQUES DE BELGIQUE,
Vieille Citadelle, N° 48.

1847.

J. Verkeijen

de leraar begon te overtreffen¹³, veranderde de vriend in een jaloerse tegenstrever, de meester in een vijandige despoot! Zo weigerde hij zelfs Verheyen de leiding over een eigen miscompositie.

Voor de tweede maal zag de ongelukkige kunstenaar, die ondertussen gehuwd was met de Gentse *Cathérine* Vercauteren, zich verplicht zijn geboorteplaats te verlaten. Het lot zou evenwel een pijnlijk onrecht opheffen. We vinden hem terug als orkestleider in Maastricht. In zijn zoektocht naar het ontsluiting van de geheimen van zijn vak vond hij nu zijn grote voorbeeld: Haydn. Jammer dat de leerling, die zijn nieuwe meester wellicht niet onwaardig was, de grote man nooit heeft kunnen ontmoeten.

Hier ongeveer namen reizen en studies een einde. Maar nam ook tegenspoed een aanvang. Eerst werd hij benoemd tot kapelmeester van de Sint-Veerlekerk te Gent, maar hij werd ontslagen nadat hij zich wat ongunstig had uitgelaten over de Brabantse omwenteling. Door het vereffenen van de schuld van een vriend, voor wie hij zich had borg gesteld, verloor hij zo goed als al zijn bestaansmiddelen. En tot overmaat van ramp ontnam een zware ziekte hem zijn mooie stem.

Terug in de stad van zijn jeugd, rond 1790, wijdde hij zich ten volle aan het componeren.

In 1793 schreef hij, op tekst van Ch. Van Acker, een huldemuziek voor J.B. Hellebaut, primus aan de universiteit van Leuven*.

Rond 1797 had hij een postje bekomen bij het centrale bestuur van het Schelde-departement. Gedurende enkele jaren verzekerde dit hem een mager inkomen-tje. Tijdens de vrije uren, die deze functie hem liet, componeerde hij onverdroten verder, o.a. verschillende liederen van E. P. Van Ackere (gezongen in de Tempel van de Wet en t.g.v. het feest van 26e messidor van het jaar VIII – 15 juni 1800), de *Hymne de la Paix*, van P. Botte (uitv. in dezelfde Tempel de 25e messidor van het jaar IX) en ook het beroemde *Hymne aan het Opperwezen* van Chénier. Dit laatste stuk, eveneens uitgevoerd in de Tempel van de Wet, is doordrongen van waarachtig religieus gevoel, en deze tekst was dan toch Verheyens inspiratie waardig.

Uiteindelijk stortte het rijk van de godinnen der Rede in elkaar. De tempel van de Heer ging terug naar de christelijke eredienst, en Verheyen herinnerde zich de profetische wens van pater de Groene. Zijn gerijpt talent kon hij nu in dienst stellen van de levende God. Hij werd orgelist aan het klooster van de Ursulinen en gaf in de stad viool- en cellolessen.

Verheyen behoorde ook tot de stichters van de Société des Beaux-Arts et des Lettres. Deze maatschappij vroeg zijn medewerking aan een laatste hulde aan Haydn, de illustere componist van *De Schepping*. Verheyen was door het ver-

* De tekst van deze zang is weergegeven in Schrant: *Hulde aan de nagedachtenis van J. B. Hellebaut*. Gent, 1819.

lies van de grote symfonicus diep getroffen en componeerde een *Requiem* mis. Ze werd met grote luister uitgevoerd in de Sint-Niklaaskerk. Daarbij bracht een katafalk, ontworpen door architect P.J. Goetgebuer, eveneens lid van de Vereniging, de naam in herinnering van de grote betreurde. De Vereniging was bijzonder ingenomen met het mooie werk van de waardige Haydn-discipel, en schonk hem een medaille met de inscriptie:

DE VERENIGING VOOR SCHONE KUNSTEN
EERT
DE HERINNERING VAN DE GROTE SYMFONICUS
DOOR MIDDEL VAN EEN PLECHTIGE ZIELEMIS
IN
DE KERK VAN SINT-NICOLAAS
OP 9 APRIL 1810

Als componist was Verheyen uitermate vruchtbaar. Zijn inspanningen zag hij bekroond met uitbundige successen, maar vrijgevigheid was zelden zijn deel: de vergoeding bleef doorgaans beperkt tot applaus. Eens te meer diende een opmerkelijk talent, dat de vergissing had begaan carrière te willen maken in eigen land, af te rekenen met heel wat tegenspoed. Daarom wensen wij hier ook hulde te brengen aan E.H. *Pierre* Van Den Bussche uit Nieuwpoort, die kapelmeester was van de kerken Sint-Michiels en Sint-Baafs: deze man toonde zich niet onverschillig voor Verheyens lot. Middelen om zijn werken te laten uitgeven waren er hoe dan ook niet. Alle bleven ze, op enkele uitzonderingen na, in handschrift – een ernstige belemmering voor de verspreiding van zijn faam.

De hierboven genoemde Vereniging voor Schone Kunsten schreef in 1816 een compositiewedstrijd uit. Onderwerp was een cantate over de slag bij Waterloo. In een wedstrijd waarin zeven concurrenten meedongen, kende de jury met eenstemmigheid de erepalm toe aan Verheyen, voor zijn muziek op een be kroonde cantatetekst van M. Ph. Lebroussart¹⁴. Op de medaille stond te lezen:

SOLERTISSIMO
VIRO
PETRO VERHEYEN
GANDAVENSIS
QUOD
CELEBRATAM NUMEROSO CARMINE
DE GALIS AD WATERLOO VICTOR.
SUAVISSIMIS MODIS
APTAVIT.

(Vert.: Aan de uiterst bekwame man, Petrus Verheyen, uit Gent, omdat hij de roemrijke overwinning op de Fransen te Waterloo met welluidend gezang op de meest bevallige wijze heeft verklankt.)

Verheyen en Lebroussart, twee Gentenaars, deelden in een grootse hulde. 's Anderendaags vergastte de rederijkerskamer, de *Fonteinisten*, de laureaat op een aantal Vlaamse verzen.

Deze zegepraal leverde Verheyen het jaar nadien de benoeming op van corresponderend lid van het Instituut der Nederlanden.

Doorgaans was hij in die jaren zwijgzaam en treurig gestemd. Misschien was hij verbitterd door de onverschilligheid die zijn maatschappelijke positie bij een aantal mensen teweegbracht, maar ongetwijfeld droeg hier een longoedeem toe bij, waartegen de kennis van Professor Kesteloot, ook een van zijn beschermers, jammer genoeg niets vermocht. De Koninklijke Vereniging voor Schone Kunsten ondersteunde de kunstenaar op zijn oude dag met een jaarrente. Hij stierf op 11 januari 1819.

Op 16 februari bracht dezelfde Vereniging in de Sint-Jacobskerk een hulde tot zijn nagedachtenis.

Ziehier een overzicht van zijn omvangrijk oeuvre:

Een requiemmis, ter nagedachtenis van Haydn, in 1814 in Brugge uitgevoerd door 72 musici.

15 missen met groot orkest. 12 kleine missen.

6 Psalmen *Laudate pueri*, 4 *Dixit Dominus*, 3 *Confitebor*, 2 *Beatus vir*, alle met groot orkest. Groot *Te Deum*, gecomponeerd ter gelegenheid van de wijding van de Sint-Salvatorkerk te Brugge, en nog 2 andere, met groot orkest.

Meer dan 50 elevatio's voor verschillende stemmen: solo's, duo's en trio's.

Sanctae Crucis, voor de plechtige ceremonie in de Sint-Michielskerk te Gent.

4 *Audite Coeli*, met groot orkest.

9 klaagzangen van Jeremias, voor piano, alt en bas, die men tijdens de Goede Week in de Sint-Niklaaskerk te Nieuwpoort uitvoert.

4 *Salve Regina*, 5 *Alma Mater*, 3 *Ave Regina*, 3 *Regina coeli*, alle met groot orkest.

Verschillende *faux bourdon*-koormissen.

Meer dan 50 romances, waaronder 6 gepubliceerd in een bundel.

Meerdere Franse en Italiaanse arietta's.

Verschillende pantomimes in 2 of 3 akten.

Een Vlaamstalige opera, voor de studenten van de Augustijnen: *De Jagtparty van Henrik IV*. De opera: *le Jardin de l'Amour*, uit het repertoire genomen.

5 kwartetten voor bas¹⁵, altviool en twee violen.

Een oratorium: *la mort de J(ésus).-C(rist).*, dat de auteur zich had voorgenomen aan een vriend te schenken als afscheid en herinnering, om eerst na zijn dood te worden uitgevoerd. Het werd verkocht aan dhr. Della Faille d' Huysse, uit Gent, en moet op heden in handen zijn van diens erfgenamen.

Verheyen componeerde nog verschillende kleinere stukken die bewaard worden in de archieven van de Vereniging voor Schone Kunsten. Ook hangt zijn portret in het lokaal van deze Vereniging. De gelijkenis is treffend. Het is van de hand van dhr. De Cauwer sr. en door deze kunstenaar aan de Vereniging geschonken. Wij voegen hier een gravure bij, uitgevoerd naar dat schilderij door

dhr. Onghena. Eronder plaatsten wij Verheyens handtekening *fac-simile*. In revolutionaire tijden heeft hij, wellicht uit noodzaak, geofferd aan onwaardige altaren. Zijn religieus gevoel echter, dat hem in zijn beste dagen steeds inspireerde, staat er borg voor dat deze republikeinse dwalingen zullen worden vergeten. Dank zij die gave immers kwam hem de buitengewone eer toe aan het plafond van de zaal van het prachtige theater van de stad Gent zijn naam te zien schitteren in de onmiddellijke omgeving van die van Grétry.¹⁶

Oorspronkelijke Titel: *Notice biographique sur Pierre Verheyen*
(inleiding, vertaling & commentaren: Guido De Bruyker)

NOTEN

¹ Henry Alois **Barth** (Gent 1727- ibid. 1791): componist en zangmeester aan de St.-Baafskathedraal (1755-1769) en de St.-Michielskerk (1769-). Barth gaf twee werken uit in druk en noemt zich in één ervan *élève de l'immortel François Duranti* (sic). Durante was misschien de meest gezaghebbende compositieleraar van zijn tijd, maar het merendeel van Barths nog bewaarde werken zijn van een oninteressant niveau.

² François Joseph **Krafft** (Brussel 1721-Gent 1795): belangrijk musicus, wiens werk nog onvoldoende bekend is. Zangmeester aan de St.-Baafskathedraal (vanaf 1769, als opvolger van Barth; zijn vroegere loopbaan is nog steeds onduidelijk). Zeer vruchtbaar componist.

³ Jean Baptiste **D'Hollander** (Gent 1785- ibid. 1839): kapelmeester aan de kerken van St.-Jacobs- en St.-Salvator. Hoog gewaardeerd in zijn tijd, ook als dirigent van de *Société Sainte-Cécile*, toen een van de beste Belgische harmonieorkesten. Lid van de *Société R. des Beaux-Arts*.

⁴ Louis Constant **Ermel** (Gent 1798-Clermont 1871): componist, uit een grote muzikantenfamilie, waaronder de eerste Belgische pianobouwers. Leerling van het Parijse conservatorium, winnaar van de Prix de Rome. Een aantal van zijn werken werd bekroond.

⁵ Pierre Jean **De Volder** (Antwerpen 1767-Brussel 1841): bijzonder veelzijdig musicus. Componist, violist, dirigent, orgelbouwer. In deze laatste hoedanigheid maakte hij meest naam. In Gent was hij de eerste directeur van de muziekafdeling van de *Société R. des Beaux-Arts*. Uitgebreid oeuvre. In onze stadsdiscotheek bevindt zich een cd met een uiterst veeleisend vioolconcerto (solist: Paul Klinck).

⁶ Slechts één auteur, Ch. Bergmans in *La musique et les musiciens* – Gent 1902, lijkt Verheyens juiste geboortejaar te kennen. De doopakte leert immers dat hij werd geboren op 15 januari 1747.

⁷ Jean Joseph **Boutmy** (Brussel 1725-Kleve 1782): een der belangrijkste telgen van een Gents muzikantengeslacht (vader: Josse Boutmy, 1697-1779, was de zoon van Jacques, orgelist aan Sint-Jacobs- en Sint-Niklaaskerk – cf. Pastoor Nottinghams memorieboek, Gh.T. 2004, nr. 2, blz. 75). Jean Joseph was orgelist aan St.-Baafs van 1757 tot 1764. Hij publiceerde o.a. klavecimbelsonates (met niet obligate vioolpartij) en concerten voor klavecimbel en orkest.

⁸ De kunst om, aan de hand van een baspartij (met bijgevoegde cijfers), een muziekstuk te begeleiden met de juiste akkoorden. Obligaat sinds de baroktijd. Sinds het laatste kwart van de 18^e eeuw meer en meer in onbruik. Het langst bleef dit gebruik in kerkmuziek gehandhaafd.

⁹ Deze partij werd toen nog vaak door hoge tenoren gezongen. Zeker in kerken (vrouwen hadden tot het oksaal geen toegang).

¹⁰ Jacob **Neyts** (Brugge 1727- Boulogne 1794): aanvankelijk procureur te Brugge, nadien stichter en leider van het reizend gezelschap "De Vlaamse Opera". Neyts vertaalde hiervoor zelf Franse en Italiaanse (komische) opera's in het Vlaams.

¹¹ Ignaz **Vitzthumb** (Baden bij Wenen 1720-Brussel 1816): dirigent en componist, van Oostenrijkse afkomst. Bracht de Brusselse Munt-schouwburg op hoog niveau. Zorgde ook in de Gentse opera voor enkele hoogseizoenen (1779 tot 1781).

¹² Op zijn minst twijfelachtig verhaal. Deze Raffa (of *Reffa* in het geschrift van 1816) blijkt overigens met geen enkele bron identificeerbaar.

¹³ Cf. noot 2. De invloed van Krafft – wiens verdiensten NB veel verder reiken dan goede fuga's – is in Verheyens partituren duidelijk aanwijsbaar, hoe verschillend beider persoonlijkheid overigens was. Dat de leerling de leraar overtrof is een bewering, afkomstig uit *Un mot sur Pierre Verheyen* (1816 – cf. onze inleiding).

¹⁴ Andere bronnen vermelden een eerste prijs ex aequo aan Verheyen (*La Journée de Waterloo*) en P.H.Suremont (Antwerpen 1762-1832, met: *Nederlandsche Triomph*).

¹⁵ Het woord *basse* had destijds een nogal ruime betekenis, het kon o.m. (zoals hier) ook *cello* betekenen. In *Un Mot sur P.V.*, uit 1816, staat bij de vermelding van deze kwartetten: *qui paraîtront bientôt par souscription (die weldra zullen verschijnen met voorintekening)*. Strijkkwartetten van Verheyen zijn, indien ooit verschenen, helaas niet teruggevonden.

¹⁶ André Ernest Modeste Grétry (Luik 1741-Montmorency 1813): de meest succesrijke componist van zijn tijd. Onovertroffen in het genre van de *opéra comique*.
